

Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης

6η συνάντηση

*Πώς εξηγείται η ισχυρή σύνδεση
σχολικής επιτυχίας
και κοινωνικής προέλευσης;*

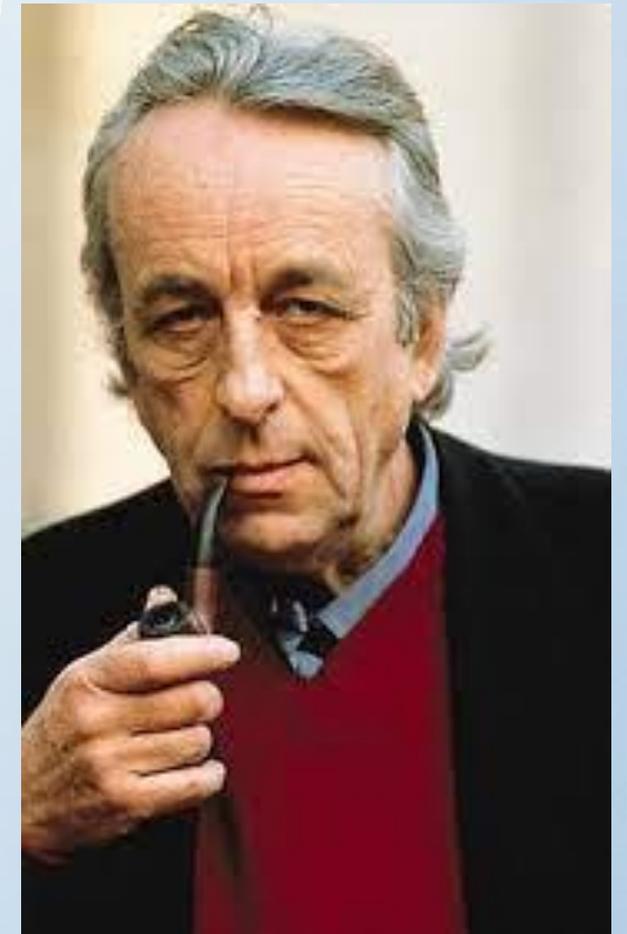
Θεωρίες άμεσης αναπαραγωγής

Το σχολείο είναι μηχανισμός
αναπαραγωγής των καπιταλιστικών
σχέσεων παραγωγής

Louis Althusser

- ❖ Γαλλία, 1918 – 1990
- ❖ Δομικός μαρξισμός (στρουκτουραλισμός)
- ❖ Κριτική στον βολονταρισμό του Ουτοπικού Μαρξισμού
- ❖ Βασικό έργο:

Να διαβάσουμε το Κεφάλαιο

Η δομική ανάλυση του καπιταλισμού

Εποικοδόμημα

Νομικό σύστημα (δίκαιο)

Πολιτικό σύστημα (κράτος)

Ιδεολογίες

Βάση

Οικονομία :

Παραγωγικές δυνάμεις και
παραγωγικές σχέσεις

- Σχετική αυτονομία του εποικοδομήματος
- Το εποικοδόμημα καθορίζεται σε τελική ανάλυση από τη βάση.
- Ο εκπαιδευτικός θεσμός ανήκει στο εποικοδόμημα
- Η λειτουργία και ο χαρακτήρας του σχολείου καθορίζεται από την οικονομική βάση.

Ιδεολογία και Ιδεολογικοί μηχανισμοί του Κράτους

- Προϋπόθεση για την ύπαρξη της αστικής κοινωνίας και της καπιταλιστικής παραγωγικής διαδικασίας είναι η αναπαραγωγή των όρων λειτουργίας της.
- Ποιοι είναι, όμως, οι αναγκαίοι όροι για την παραγωγική διαδικασία;
 1. Η αναπαραγωγή των παραγωγικών δυνάμεων
 1. μέσων παραγωγής (μηχανές, γη, πρώτες ύλες κ.α)
 2. εργατικής δύναμης
 2. Η αναπαραγωγή των σχέσεων παραγωγής

Η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης

Η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης αφορά:

1. την ικανοποίηση των υλικών αναγκών (μισθός)
2. Την εκπαίδευση και την ειδίκευση των εργατών
3. Την πειθαρχία των εργατών

➤ Η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης γίνεται στο σχολείο.

➤ Το σχολείο :

- a. Παρέχει κατάλληλες γνώσεις και δεξιότητες,
- b. Εκπαιδεύει τα παιδιά να ακολουθούν συγκεκριμένους κανόνες.

Η ανάλυση του κράτους

«το κράτος αποτελεί μια μηχανή καταστολής και καταπίεσης που επιτρέπει στις κυρίαρχες τάξεις ... να εξασφαλίζουν την κυριαρχία τους πάνω στην εργατική τάξη και να την υποτάσσουν στη διαδικασία εξαγωγής της υπεραξίας»

(Althusser 1999, 78)

Οι μηχανισμοί του κράτους

Καταπιεστικοί ΜΚ

- Οργανώνονται κεντρικά
- Λειτουργούν κυρίως με τη βία
- Περιλαμβάνουν:
 - Αστυνομία
 - Φυλακές
 - Δικαστήρια
 - Στρατό

Ιδεολογικοί ΜΚ

- Ιδιωτικοί φορείς χωρίς ενότητα
- Λειτουργούν κυρίως με την ιδεολογία
- Περιλαμβάνουν:
 - Εκκλησία
 - ΜΜΕ
 - Σχολείο
 - Οικογένεια

«Ο ρόλος του καταπιεστικού μηχανισμού του κράτους έγκειται κυρίως στο να εξασφαλίζει δυναμικά ... τους πολιτικούς όρους και προϋποθέσεις για την αναπαραγωγή των σχέσεων παραγωγής, που είναι, σε τελευταία ανάλυση σχέσεις εκμετάλλευσης. Ο κρατικός μηχανισμός δεν συμβάλλει μόνο στην ίδια του την αναπαραγωγή ... αλλά επίσης και κυρίως ο (καταπιεστικός) αυτός μηχανισμός του κράτους πετυχαίνει με τη βία ... να δημιουργεί τις πολιτικές προϋποθέσεις για τη λειτουργία των Ιδεολογικών Μηχανισμών του Κράτους. Αυτοί οι τελευταίοι είναι πράγματι εκείνοι που εξασφαλίζουν σε μεγάλο βαθμό, την αναπαραγωγή των σχέσεων παραγωγής, κάτω από την προστατευτική ασπίδα του καταπιεστικού μηχανισμού του κράτους»

(Althusser 1999, 89).

Κρατική εξουσία

- ❑ Καμία τάξη δεν μπορεί να διατηρήσει την εξουσία της βασιζόμενη αποκλειστικά στους ΚΜΚ.
- ❑ Η κυρίαρχη τάξη πρέπει συγχρόνως να ασκεί την ηγεμονία της μέσα στους ΙΜΚ.

Οι ΙΜΚ δεν αποτελούν μόνο το αντικείμενο αλλά και το πεδίο της ταξικής πάλης

(Althusser 1999, 86)

Συμπερασματικά:

- Η αναπαραγωγή των σχέσεων παραγωγής εξασφαλίζεται μέσα από την άσκηση την πολιτικής εξουσίας στον ΚΜΚ και τους ΙΜΚ.

Bourdieu

0. Κάθε εξουσία συμβολικής βίας, δηλαδή κάθε εξουσία που κατορθώνει να επιβάλλει σημασίες, και να τις επιβάλλει ως νόμιμες συγκαλύπτοντας τις σχέσεις δύναμης στις οποίες θεμελιώνεται η δύναμή της, προσθέτει σε αυτές τις σχέσεις δύναμης τη δική της ιδιόζουσα, δηλαδή συμβολική δύναμη.

1. Κάθε **παιδαγωγική δράση** (ΠΔ) είναι αντικειμενικά μια συμβολική βία, καθώς αποτελεί επιβολή μιας πολιτισμικής αυθαιρεσίας από μια αυθαίρετη εξουσία.

Η αναπαραγωγή

Το σχολείο στην καπιταλιστική Αμερική

- ❑ Bowles και Gintis (1976)
- ❑ Μαρξιστική προσέγγιση της εκπαίδευσης
- ❑ Η βασική λειτουργία του σχολείου είναι η αναπαραγωγή της ταξικής δομής της κοινωνίας.
- ❑ Η αναπαραγωγή της ταξικής κοινωνίας γίνεται με δύο τρόπους:
 1. Νομιμοποίηση της ταξικής δομής της κοινωνίας.
 2. Κατάλληλη κοινωνικοποίηση

Νομιμοποίηση της ταξικής δομής

- ❑ Η νομιμοποίηση επιτυγχάνεται μέσα από την ιδεολογία των ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών και της αξιοκρατίας.
- ❑ Η ιδεολογία της αξιοκρατίας
 - ❑ αποκρύπτει ότι η σχολική επιτυχία είναι συνάρτηση της κοινωνικής προέλευσης των παιδιών.
 - ❑ Την συναρτά με την ατομική ικανότητα, η οποία μάλιστα ποσοτικοποιείται μέσω του ΔN
- Νομιμοποιεί την κοινωνική ιεραρχία ως ιεραρχία των ικανοτήτων των ατόμων.
- ❑ Η νομιμοποίηση αυτή δεν μπορεί να εξηγηθεί με κριτήρια τεχνικής ή οικονομικής αποτελεσματικότητας.

Κοινωνικοποίηση

- ❑ Η αναπαραγωγή κοινωνικών σχέσεων παραγωγής προϋποθέτει την αναπαραγωγή της συνείδησης.
- ❑ Η αναπαραγωγή της συνείδησης επιτυγχάνεται μέσω της κατάλληλης κοινωνικοποίησης.
- ❑ Η κοινωνικοποίηση προετοιμάζει τους νέους για τη μελλοντική τους κοινωνική θέση.
- ❑ Η κοινωνικοποίηση των παιδιών εργατικής προέλευσης επιτυγχάνεται μέσω της διάπλασης της συνείδησης του εργάτη.

Πώς παράγεται η συνείδηση του εργάτη;

- Αρχή της αντιστοιχίας:

Οι κοινωνικές σχέσεις εντός του σχολείου αντιστοιχούν στις κοινωνικές σχέσεις παραγωγής.

- Η συνείδηση του εργάτη δεν παράγεται μέσα από την κατήχηση ούτε μέσα από συγκεκριμένα περιεχόμενα μάθησης
- Έμφαση στην κοινωνική οργάνωση της σχολικής καθημερινότητας
- Κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα :

Συνήθειες και διαδικασίες σχολικής ζωής που δεν προβλέπονται ρητά

Αρχή της αντιστοιχίας

Κοινωνικές σχέσεις παραγωγής

1. Οι εργάτες δεν ασκούν κανέναν έλεγχο στην παραγωγική διαδικασία.
2. Εργαλειακή στάση απέναντι στην εργασία.
3. Καταμερισμός εργασίας και εξειδίκευση
4. Καλλιεργείται ο ανταγωνισμός μεταξύ των εργατών

Κοινωνικές σχέσεις σχολείου

1. Οι μαθητές δεν ασκούν κανέναν έλεγχο στη διαδικασία της μάθησης
2. Εργαλειακή στάση απέναντι στη μάθηση.
3. Κατάτμηση της γνώσης και εξειδίκευση
4. Καλλιεργείται ο ανταγωνισμός μεταξύ των μαθητών

Διαφοροποίηση βαθμίδων εκπαίδευσης

Στοιχειώδης και μέση
εκπαίδευση

Πειθαρχία, υπακοή και
βασικές γνώσεις

Καλλιέργεια συνείδησης
εργάτη που πειθαρχεί στις
οδηγίες των ανωτέρων

Ανώτερες Σπουδές

Καλλιέργεια ανεξάρτητης και
δημιουργικής σκέψης

Προετοιμασία για ανώτερες
κοινωνικές θέσεις

Έμφυλη ανάγνωση της αρχής της αντιστοιχίας

Κοινωνικές σχέσεις παραγωγής

1. Οι άνδρες διοικούν τις γυναίκες εργαζόμενες
2. Διαχωρισμός σε ανδρικά, θετικά επαγγέλματα και σε θηλυκά θεωρητικά επαγγέλματα
3. Προσανατολισμός των γυναικών σε επαγγέλματα φροντίδας

Κοινωνικές σχέσεις σχολείου

1. Οι διευθυντές του σχολείου είναι άνδρες, ενώ οι εκπαιδευτικοί γυναίκες.
2. Διάσπαση της γνώσης σε ανδρική, θετική και θηλυκή, θεωρητική
3. Η γυναίκα ως νηπιαγωγός και δασκάλα και ο άνδρας ως καθηγητής

- ❑ Διαφορετικές ταξινομήσεις ανδρικού και θηλυκού στις κοινωνικές τάξεις
- ❑ Οι μεσαίες και ανώτερες τάξεις τείνουν σε πιο ήπιες ταξινομήσεις

Η μαρξιστική παράδοση στην ελληνική κοινωνιολογία της εκπαίδευσης

Αφετηρία προβληματισμού:

Στην Ελλάδα υπάρχει ένα σχετικά δημοκρατικό εκπαιδευτικό σύστημα.

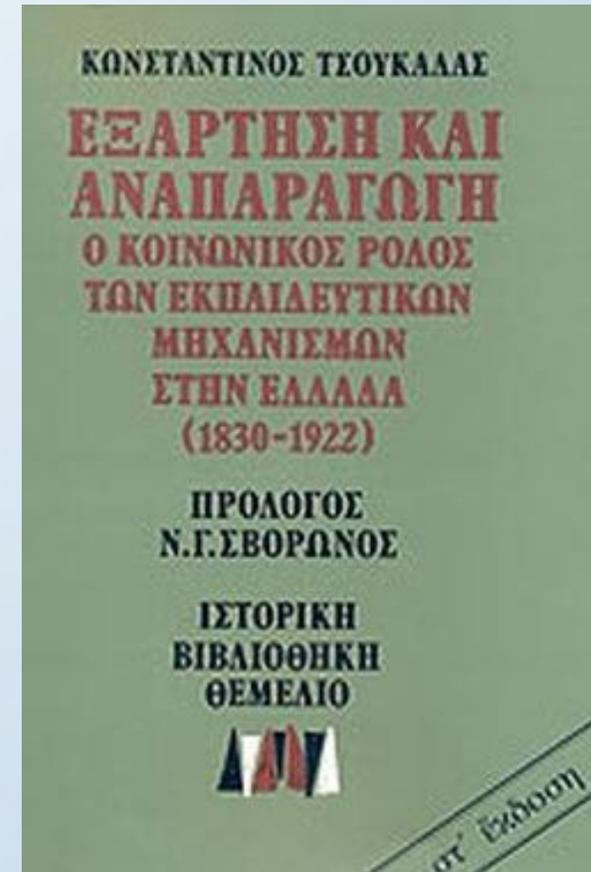
Το αποτέλεσμα είναι η παραγωγή σημαντικού αριθμού πτυχιούχων.

Γιατί συμβαίνει αυτό;

- Οι Έλληνες οι εκ φύσεως φιλομαθείς!

Κοινωνιολογικός προβληματισμός:

- Ποια είναι η διάρθρωση της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας που οδηγεί σε αυτό το αποτέλεσμα;
- Πώς συμβάλλει η εκπαίδευση στην αναπαραγωγή των παραγωγικών σχέσεων στην Ελλάδα;

Η εκπαίδευση στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα

- Τρία βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας:
 1. Αγροτική κοινωνία με μικρούς και μη παραγωγικούς κλήρους που καθιστούν την αναπαραγωγή των αγροτικών οικογενειών δύσκολη.
 2. Κράτος υπό συνεχή συγκρότηση (εθνική και θεσμική)
 3. Μια εθνική αστική εμπορική τάξη που βρίσκεται εκτός συνόρων
- Η εκπαίδευση επιτελεί μια τριπλή λειτουργία:
 1. Δίνει διέξοδο στα παιδιά των φτωχών αγροτικών οικογενειών
 2. Στελεχώνει το κράτος
 3. Τροφοδοτεί με προσωπικό της αστική εμπορική τάξη του εξωτερικού

Η τομή του 1922

Η εκπαίδευση την μεταπολεμική περίοδο

- Μεταπολεμική περίοδος 1949 – 1975
- Η καθεκτική δημοκρατία του μετά-εμφυλιακού κράτους
 - Απαγόρευση κομμάτων
 - Διώξεις και εξορία αντιφρονούντων
 - Πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων
 - Ο εθνικισμός, ο συντηρητισμός και ο αντικομμουνισμός ως κυρίαρχη κρατική ιδεολογία
- Η βιομηχανική ανάπτυξη της οικονομίας
 - Σχέδιο Μάαρσαλ
 - Εκβιομηχάνιση της χώρας
 - Ηλεκτροδότηση της χώρας
 - Οριστική κατάργηση της ανταλλακτικής οικονομίας

Κοινωνικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο

- Κοινωνικός εκσυγχρονισμός:
 - Έντονη αστικοποίηση
 - Πιο έντονη κοινωνική κινητικότητα
 - Βήματα προς την ισότητα των φύλων
 - Επαφή με πολιτισμικά – καταναλωτικά προϊόντα
- Εκπαιδευτικός συντηρητισμός:
 - Καθαρεύουσα
 - Έμφαση στις νεκρές γλώσσες
 - Χαμηλές κρατικές δομές
 - Μεγάλη αναλογία δασκάλων – παιδιών
 - Υψηλά επίπεδα αναλφαριθμητισμού στις αγροτικές περιοχές (33%)

Η εκπαιδευτική πολιτική της μεταπολεμικής περιόδου

- Σταθερές τάσεις εκπαιδευτικής πολιτικής:
 - Αύξηση φοίτησης σε όλες τις βαθμίδες
 - Μείωση του αναλφαριθμητισμού
 - Μείωση των έμφυλων ανισοτήτων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση
 - Αυξανόμενη εστίαση στις θετικές επιστήμες και στην τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση.
- Διαφοροποίηση των πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων ως προς τον ρυθμό και την ένταση της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης
- Διαφορετικές πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις:
 - Συντηρητική αστική τάξη
 - Εκσυγχρονιστική αστική τάξη

Πώς ερμηνεύουμε αυτές τις διεργασίες;

- Το ερμηνευτικό σχήμα του εκσυγχρονισμού
 - ❑ Μετά τον πόλεμο η Ελλάδα αναπτύσσεται και εκσυγχρονίζεται ακολουθώντας τα πρότυπα των ανεπτυγμένων δυτικών κρατών.
- Το ερμηνευτικό σχήμα της εξάρτησης
 - ❑ Η ελληνική οικονομία και εκπαίδευση εξαρτάται από την οργάνωση του παγκόσμιου καπιταλισμού μετά τον πόλεμο.
 - ❑ Μητρόπολη – περιφέρεια
 - ❑ Η Μητρόπολη αναλαμβάνει την ανάπτυξη της ελαφριάς βιομηχανίας στην περιφέρεια
 - Το μητροπολιτικό κεφάλαιο κατακτά νέες αγορές
 - Η περιφέρεια εκβιομηχανίζεται
 - Ο αγροτικός τομέας συρρικνώνεται
 - Η βιομηχανία προσανατολίζεται σε συγκεκριμένους τομείς
 - ❑ Η εκπαίδευση καλείται να εξυπηρετήσει τις νέες σχέσεις παραγωγής

Κριτική στις θεωρίες άμεσης αναπαραγωγής

- ❑ Η βιομηχανική ταξική κοινωνία έχει μετασχηματισθεί σε μια μεταβιομηχανική εξατομικευμένη κοινωνία εργαζομένων.
- ❑ Οι ταξικές κουλτούρες υποχωρούν.
- ❑ Οι ταξικές ταυτότητες αναδομούνται με νέους τρόπους.
- ❑ Οι κοινωνικές ανισότητες επιμένουν.
- Η σύνδεση εκπαίδευσης και οικονομίας γίνεται με περισσότερο πολύπλοκους τρόπους από την αρχή της αντιστοιχίας.

Κριτική στις θεωρίες άμεσης αναπαραγωγής

- Είναι κυρίως μακρό – κοινωνιολογικές προσεγγίσεις.

Αδυνατούν:

- να περιγράψουν τι γίνεται εντός του σχολείου
 - να αναλύσουν τις νοηματοδοτήσεις των υποκειμένων
 - να εντοπίσουν τις αντιστάσεις εντός της εκπαίδευσης
- Δίνουν έμφαση αποκλειστικά στην ταξική προέλευση της εκπαιδευτικής ανισότητας παραβλέποντας τη σημασία των έμφυλων και των φυλετικών κοινωνικών σχέσεων.